

RŪTA MARIJA VABALAITĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

TIKROSIOS SAVASTIES PAIEŠKOS KARLO JASPERO FILOSOFIJOJE

The Search for True Selfhood in Karl Jaspers's Philosophy

SUMMARY

The article discusses Karl Jaspers' concept of selfhood. The previous research of Jaspers' philosophy is reviewed, and the relevance of the analysis of his concept of selfhood is explained. When analyzing Jaspers' attempts to reveal the potentiality of an individual to be himself, his thoughts are compared with those of Martin Heidegger. The types of phenomena of I, which are referred to by Jaspers, are studied. His concepts of boundary situations, interactions with otherness, existential communication, and the connection with what is transcendent are highlighted. The most remarkable renewals of these ideas and their evaluations are discussed; their importance for the creators of the current interactive art is noted.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojama Karlo Jasperso savasties koncepcija. Apžvelgiami ankstesni šio autoriaus filosofijos tyrinėjimai, paaiškinamas jo savasties sampratos analizės aktualumas. Nagrinėjant Jasperso bandymus išryškinti individo buvimo pačiu savimi galimybes, jo mintys lyginamos su atitinkamomis Martino Heideggerio idėjomis. Analizuojamos Jasperso nurodomų aš fenomenų rūšys, išryškinamos ribinių situacijų, sąveikų su kitu, egzistencinės komunikacijos, ryšio su tuo, kas transcendentiška, sampratos. Aptariami žymiausi Jasperso idėjų pakartojimai ir jų vertinimai, įvertinama jų reikšmė dabartinio sąveikos meno kūrėjams.

Keletas XXI šimtetyje primiršto praeito amžiaus vidurio vokiečių filosofo Karlo Jasperso (1883–1969) minčių aspektų išlieka aktualūs ir dabar. „Logos“ žurnalo skaitytojai galėjo susi-

pažinti su jo radijo paskaitų specifika (Vidauskytė 2018: 50–61) ir su jo transcendencijos šifrų samprata (Vidauskytė 2019: 37–44). Kitas plačiajai visuomenei praktiškai aktualus aspektas būtų jo iš-

RAKTAŽODŽIAI: savastis, komunikacija, istoriškumas, egzistencija, aprėptis, transcendencija.

KEY WORDS: selfhood, communication, historicity, existence, encompassing, transcendence.

sami kaltės fenomeno analizė, nes jos prisiminimas praskaidrintų mūsų gyvoje ir virtualioje erdvėje vis atgyjančias diskusijas apie atsakomybę už karo ir pokario metu atliktus veiksmus (Jaspersas 1989a: 261–280). Jo metafizinės kaltės samprata galėtų išplėsti absoliučios atsakomybės apmąstymus, lietuviškoje tradicijoje dažniausiai besiremiančius Emmanuelio Levino veikalais. Tačiau daugiausiai Jaspersas mąstė apie žmogaus prigimtį, žmogiškojo pasaulio struktūrą, individualią būtį ir santykius su kitais, būties prasmę bei galimybę artėti prie to, kas transcendentiška, patirties akimirku. Ši problematika susilaukė lietuvių filosofų dėmesio. Praeito amžiaus viduryje Jasperso filosofiją savo daktaro disertacijos tema buvo pasirinkęs vienas žymiausių mūsų išeivijos mąstytojų – Juozas Girnius, apgintą darbą sutrumpinęs ir publikavęs „Aidų“ žurnale, vėliau – atskiru leidiniu. Ši studija vadinasi „Laisvė ir būtis: Karl Jasperso egzistencinė metafizika“ (Girnius 1991: 1–132), joje daugiausiai dėmesio skiriama Jasperso filosofinio tikėjimo sampratos skirtumams nuo tradicinio mokymo apie krikščioniškąjį tikėjimą. Be to, Girnius parengė Jasperso pristatymą monumentaliausiame savo darbe – „Lietuvių enciklopedijoje“ (Girnius 1991: 509–511). Pačioje Lietuvoje Jasperso veikalus giliausiai nagrinėjo Jonas Repšys ir Arvydas Šliogeris. Pirmasis „Problemos“ publikavo straipsnius: „Jaspersas ir egzistencializmo socialinės bei teorinės prielaidos“ ir „Žmogaus koncepcija K. Jasperso filosofijoje“ (vėliau šio straipsnio pagrindu buvo parengtas ir taip pat pavadintas vienas iš knygos *Egzistencijos filosofija*;

istorija ir dabartis poskyrių) bei parašė įvadinį straipsnį Jasperso filosofijos ištraukai, įtrauktai į žymiąją XIX–XX a. Vakarų Europos ir Amerikos filosofijos istorijos chrestomatiją (Repšys 1972a, 1972b, 1981, 1974). Antrasis pirmojoje savo monografijoje išskyrė atskirą paragrafą: „K. Jaspersas: egzistencinio transcendentinio sąranga“ bei išvertė ir įžanginiu straipsniu palydėjo savąjį Jasperso *Filosofijos įvado* vertimą (Šliogeris 1985, 1989). Minėtuose darbuose buvo pateikta svarbiausių Jasperso minčių analizė, išryškintas jo indėlis į būties struktūros sampratos pokytį praeito amžiaus pirmojoje pusėje, pasiūlytos Jasperso filosofijos, egzistencijos, transcendencijos ir kitų, daugiausiai jo paties sukurtų, sąvokų ypatumų interpretacijos. Siekdami nekartoti šiuose darbuose suformuluotų idėjų, savo straipsnyje nagrinėsime vartotojiškos visuomenės žmonėms aktualų savitos asmeninės tapatybės klausimą.

Jaspersas galėtų sutikti, kad heidegeriškasis *das Man* buvimo būdas nėra buvimas pačiu savimi. Daugelyje savo tekstų jis pateikia aštrią įprasčiausio žmonių gyvenimo kritiką. Filosofas pastebi, kad individai subyra į atskiras funkcijas, būti ima reikšti – dalyvauti veikloje, žmogus tampa lengvai pakeičiamu kolektyvo nariu. Kas jam pačiam atrodytų nuobodu, kolektyve jis patiria visai kitaip. Nejausdamas savo savasties, save jis suvokia tik kaip kolektyvinio „mes“ dalį. Dažnai tokiems „mes“ tik viena nuomonė atrodo teisinga, o visos kitos kelia pasipiktinimą. 1958 m. atsiimdamas Vokietijos leidėjų Taikos premiją, Jaspersas kalba taip, lyg turėtų galvoje nūdienos žmogų, teigia, kad vyrauja „žmogaus,

kurio buvimą išnaudoja ir vartoja kiekybiškai auganti gamyba ir vartojimas, tipas. Gyvenimas prabėga tarp mažėjančio pasitenkinimo darbu ir didėjančios laisvalaikio tuštybės, savivoka remiasi nesiliaujančių išsigijimų prestižu, trokštama ši destruktivų produkcijos būdą patirti kiek įmanoma intensyviau. <...> Visi poreikiai turi sparčiai kisti, nes juos diktuoja troškimas vis išigyti tai, kas naujausia“ (Jaspers 2014: 6).

Kaip ir Heideggeris, mūsų filosofas klausimą apie žmogaus savastį pripažįsta esant vienu iš rimčiausių filosofijos klausimų. Patirti šio klausimo mįslingumą dar nesileidžiant į teorinius svarstymus Jaspersas leidžia vaizdingai ir taikliai įvardydamas vaiko nuostabą dėl savasties: „aš vis bandau galvoti, kad esu kas nors kitas, o vis tiek visada esu aš pats“ (Jaspersas 1989b: 27). Jasperso teorija siekia aiškinti buvimą savimi pačiu kaip būseną, neatsiejamą nuo filosofavimo. Filosofinio mąstymo tikslas esąs tapti pačiu savimi, nes jis ne vien leidžia giliau pažinti aplinkinį pasaulį, bet ir padeda praskleisti paties filosofiškai mąstančio žmogaus būtį. Akcentuodamas, kad toks mąstymas priklauso ne vien nuo paties mąstančiojo, Jaspersas jam suteikia savotiško autonomiškumo. Filosofavimas esąs paties mąstymo veikla, kurios dėka žmogaus esmė realizuojasi individualiame žmoguje. Autorius pabrėžia, kad mąstymas prasideda ne gyvenimo paviršiuje, nes ten jį sąlygoja baigtiniai tikslai, o jo gelmėse, kai laiką pertraukia amžinybė, nors, žinoma, žmogui tos gelmės atsiveria tik per paviršių. Tokiomis akimirkomis žmogus tampa savimi, o šis tapsmas esąs dvilypis, kar-

tu ir žmogaus veikla, ir pačios būties atsiskleidimas, Jasperso žodžiais, veiklumas „tuo pačiu laiku vis dėlto patiria save kaip buvimo-duotu-sau-pačiam pasyvumą“ (Jaspers 1960: 139). Duotumą sau pačiam autorius aiškina kaip nušvitimą, kai žmogui pavyksta pasinerti į aprėptį, „kurioje jį pasitikti iškyla pati būtis“ (Jaspers 1971: 28). Kur yra ši sritis, kurią autorius įvardina aprėptimi? Filosofas įspėja, kad „aprėpties“ termino neįmanoma apibrėžti, ją sąlygiškai galima nusakyti kaip vienovę, aprėpiančią žmogų ir visatą, bei tai, kas jiems yra imanentiška, ir tai, kas jiems yra transcendentiška. Ji yra tarsi fonas, iš kurio iškyla viskas, kas egzistuoja, visi nauji horizontai, bet jis mums nėra regimas net kaip horizontas. Tad jos, kaip ir jai artimų transcendencijos bei pačios būties, neįmanoma patirti remiantis tik savo paties pastangomis.

Aiškindamas žmogaus savivoką Jaspersas pripažįsta, kad visiems žmonėms būdinga pradinė, neaiški savosios savasties nuojauta ir pastebi, kad kai tik žmogus nori suprasti savo savastį, ikirefleksinis savęs suvokimas išnyksta, ir žmogus supranta, kad pats sau jis nėra aki-vaizdas. Sekdamas tradicija, autorius sutinka, kad pirmiausiai aš suvokia save kaip „aš mąstau“ ir pabrėžia, kad suvokdamas save kaip *cogito*, aš save suvokiu kaip esantį sąmone apskritai, o ne kaip patį save. Filosofas teigia, kad „aš suprantu, kad aš apskritai struktūros sąlygoja mano egzistavimą, kad jos yra formos, kuriose esu aš, kai aš pasirodau pats sau, bet šiose formose aš neatpažįstu savo paties savasties“ (Jaspers 1970: 27). Autoriaus nuomone, žmogus gali suvok-

ti savęs, kaip tam tikros laikiškai-erdviškos būties dalies aspektus tik lyg savo atspindžius veidrodyje. Analizuodamas tuos aspektus, jis išskiria žmogaus charakterį ir empirinius to žmogaus fenomenus: fizinį aš, kaip erdvėje esantį kūną, kurį pats žmogus patiria per savo fizinio vitališkumo pojūtį; savo socialinius vaidmenis, sudarančius socialinį aš, dabartinius jo pasiekimus ir nesėkmes bei atsiminimus apie praeitį. Tačiau ką tik išvardintieji atskiro žmogaus aspektai mums yra reikšmingi greičiau kaip negatyvios nuorodos į tai, kas neturėtų būti tapatinama su tikrąja savastimi, nes Jaspersas pabrėžia, kad stebėdamas šiuos savo aspektus, „nei viename iš jų aš nematau viso savęs, aš patiriu tik savo egzistavimo aspektus ir iš dalies su jais tapatinuo- si, bet nei vienas iš jų nėra visiškai tapatus man pačiam“ (Jaspers 1970: 28).

Filosofas paaiškina, kad autentiškas aš pats negali tapti mano nuosavybe, jis yra niekada neaktualizuojama potenciali, kadangi savastis išsiskleidžia tik laike. Pasak Jasperso, „individualus žmogus niekada nebūna užbaigtas, idealus žmogus. Užbaigtas žmogus iš principo negali egzistuoti, nes viskas, kas jis yra, ir viskas, ką jis įgyvendina, gali būti ir būna pakeista, yra atvira“ (Jaspers 1965: 251). Žmogus negali žinoti, kas yra jis pats, nes, jei jis tai žinotų, sykiu jis nustotų buvęs ta savastimi, tad jis gali įsisąmoninti save tik kaip niekad neužbaigiamą užduotį. Klausimas, kas aš autentiškai esu, visada lieka neatsakytas, nors kartu pats šis klausimas yra „tikrumas, kuris palaiko ir užpildo visa kita“ (Jaspers 1971: 38).

Kada ir kaip žmogui gali atsiskleisti jo savastis? Kaip jau minėjome, ji neat-

siejama nuo filosofinio mąstymo, aprėpties, egzistencijos ir transcendencijos, nors Jaspersas mini ir kitas galimas jos patyrimo sąlygas, tarp kurių gali būti būtis istoriškumo ir savo laikiškumo suvokimas. Jei palygintume jo nurodomas filosofijos ir savasties nušvitimo ištakas, pastebėtume, jog iš esmės jos yra tos pačios. Ji gali pradėti skleistis ribinių situacijų patirtyje, besąlygiškųjų reikalavimų ir veiksmų stichijoje, pasiryžime tikrajai komunikacijai – t. y. meilei arba mylinčiai kovai.

Abejonė gali tapti savo padėties suvokimo pradžia, o klausimas dėl savasties gali kilti ir iš „žmogaus sukrėtimo ir savo pasmerkties suvokimo“ (Jaspersas 1989b: 35). Tokią būseną žmogus patiria vadinamosiose ribinėse situacijose, kai jis pats negali nei išvengti kraštutinio sukrėtimo, nei ką nors toje situacijoje iš esmės pakeisti. Tokioje situacijoje atsidūręs žmogus pajunta neviltį, bet gali ir atsitokėti iš sukrėtimo bei imti kitaip suvokti būtį. Tuomet, kai jis supranta, kad jo būtis pasaulyje yra nepatikima, kad jo gyvenime ne viskas yra jam pačiam pavaldus, kad yra dalykų, kurie nutinka netikėtai, virš šios nykstančios būties pasaulyje jam gali iškilti tikroji būtis.

Jasperso nuomone, savastis gali iškilti besąlygiškųjų reikalavimų ir veiksmų stichijoje. Besąlygiškumas reiškia tai, kad poelgio motyvas nekyla iš gyvenimiškų polinkių, besąlygiškų poelgių atžvilgiu gyvenimas turi tik sąlygišką vertę. Besąlygiškais veiksmais mūsų autorius laiko meilę, kovą bei aukštesnių uždavinių suvokimą. Jų ypatybė ta, kad, viena vertus, nei gamtiška prigimtis, nei išoriniai dalykai nesąlygoja žmogaus ketinimų,

tokių veiksmų šaltinis yra pats žmogus. Kita vertus, žmogus jaučia, kad jo veiksmų reikalauja ne vien nuo jo paties priklausantis vidinis balsas, Jasperso žodžiais, „jie atsiranda manyje palaikydami mane vidujai taip, kad būdami manyje, jie yra kažkas daugiau negu aš pats. Besąlygiškasis reikalavimas man pasirodo kaip mano autentiškos būties išakymas mano empirinei būčiai. Aš suvokiū, kas esu aš pats, nes privalau toks būti <...> besąlygiškumas yra ne faktinė būtis, o refleksijos nuskaidrintas iš gelmės išnyrantis apsisprendimas, su kuriuo aš sutapatinu patį save“ (Jaspersas 1989b: 73–74). Aiškindamas besąlygiškumo prasmę filosofas jį tapatina su dalyvavimu į laiką įsiveržiančioje amžinybėje ir būtyje, prie kurių reikšmės mes dar sugrįšime, o dabar tik pažymėsime, kad tose stichijose žmogus tampa iš dalies laisvas nuo šiaupusių dalykų, jo buvimas remiasi tuo, kas transcendentiška.

Tapti savimi galima bendraujant su kitais. Žinoma, Jaspersas nurodo, kad ne kiekviena komunikacija yra tikroji, apgalestauja, kad komunikacijos technologijos susieja visuomenės narius efektyviai funkcionuojančiais ryšiais, bet jie žmonių negelbsti nuo dvasinės vienatvės. Filosofas pasigenda prasmingesnio, utilitariniais interesais arba siekiu bet kaip užpildyti laiką nemotyvuoto bendravimo, kurį jis vadina egzistencine komunikacija. Toks bendravimas gali būti meilė, nesąlygiškai sujungianti du žmones visam jų būsimam gyvenimui, kai „viena savastis save įsisąmonina per kitą“ (Jaspers 2010: 185).

Egzistencinė komunikacija gali būti amžininkų diskusija, jei jie pasiryžę dis-

kutuoti ne dėl savo pergalės, o dėl tiesos. Jaspersas aiškina, kad „autentiškos būties tikrumas pasiekiamas tik tokia komunikacija, kai beatodairiškai atsiskiria ir susiliečia vieno laisvė su kito laisve, kai bet koks bendradarbiavimas su kitu yra tik pirmas žingsnis, kai abi šalys sutaria dėl to, kas lemtinga, ir kai nuolat keliami lemtingi klausimai“ (Jaspers 1989b: 44). Filosofas, lyg pritardamas hėgeliškai sąmonių egzistavimo, kaip jų tarpusavio kovos dėl laisvo pripažinimo, sampratai, pabrėžia, kad būtis-savimi egzistuoja tik kartu su kito būtimi-savimi. Jam svarbu tai, kad tik pripažindami vienas kito mintis ir kalbėdamiesi žmonės patikrina savo įsitikinimus, o be pasitikrinimo, pasak filosofo, žmogus pasimeta įvairiausių nuomonių gausoje. Autorius vertina ne tiek mandagų nuolaidžiavimą kito pozicijai, kiek ryžtą „mylinčiai kovai“, kuri turėtų būti panaši į senąsias riterių dvikovas. Abi šalys galėtų atvirai ir radikalai apsiukeisti skirtingais įsitikinimais, į juos įsiklausti ir viena kitai argumentuotai atsakyti.

Šios „mylinčios kovos“ ieškant tiesos idėja neišvengiamai primena Karlo Raimundo Popperio rekomenduotą diskusijų formą, tad pažymėtina, jog Jasperso mintys buvo publikuotos trejais metais anksčiau. Be to, jos yra net keliais dešimtmečiais ankstesnės ir už Jürgeno Habermaso nešališkos komunikacijos kaip bendrabūvio normų priėmimo būdo teorijos sumanymą.

Jaspersas pripažįsta, kad įgyti savastį gali padėti ne vien tiesioginis bendravimas, bet ir „komunikacija“ su kito žmogaus sukurtu žodiniu ar nežodiniu tekstu, arba tuo, ką asmuo atranda kultūri-

nėje tradicijoje. Tokią komunikaciją Jaspersas aiškina kaip bendravimą su istoriniu kitu. Kaip ir tiesioginės diskusijos su amžininku atveju, būtina priimti kitą, šiuo atveju mažesnę kitu istorijos laikotarpiu, ir neprarasti savo istorinio savitumo. Ypač verta abejoti tuo, kas visuotinai pripažinta, ir nereikia manyti, kad egzistuoja išskirtinai teisingas tikėjimas. Pasak mūsų autoriaus, gelminiai dalykai atsiveria tik dėl „suskilimo į daugybę skirtingų istoriškumų, vienam iš kurių priklausau ir aš pats, kurie su manimi susiliečia ir drauge mane kreipia prie vieno pagrindo“ (Jaspers 1948: 134). Šiuo atveju konkretaus individo dabartyje nušvinta nelaiikiška tiesa, – kalbant Jasperso sąvokomis, laiką pertraukia amžinybė.

Komunikacijos svarba išryškėja, kai atkreipiame žvilgsnį į Jasperso nuomonę apie žmogaus ryšį su gamta. Kitaip nei tikrosios būties išsiilgę filosofai, kurie jos atverčių laukia ir sulaukia dar nesužmągintoje gamtoje, mūsų autorius gamtos vaidmens neabsoliutina. Jis teigia, kad atsidaavimas gamtai, gamtovaizdžio ir fizinio artumo jo stichijoms ir formoms teikiama gili visatos patirtis gali būti tvirtybės šaltinis, bet sykiu, jei taip šalinamasi žmonių, tai yra savotiška skriauda kitiems žmonėms ir pačiam asmeniui, pasirinkusiam pakankamumą sau gamtoje. Filosofas įspėja, kad „vienatvė gamtoje gali būti puikus būties-pačiu-savimi šaltinis; bet tam, kas pasirenka vienatvę gamtoje, kyla grėsmė nuskurdinti savo būtį-pačiu-savimi ir galiausiai ją prarasti“ (Jaspers 1960: 147).

Savitumo galima ieškoti veikiant pasaulyje, bet nuo jo išlaikant nepriklausomybę. Jasperso nuomone, tokią galimybę užtikrina sąsaja su transcendencija. Žino-

ma, jau pati ši sąvoka reiškia, kad tokio dalyko patirties žmogus negali išprovočiuoti, jis net negali įrodyti, kad jis egzistuoja. Galima patirti tik nuorodas į transcendenciją – dalykus, kuriuos Jaspersas vadina transcendencijos šifrais. Ši sąvoka lieka ypač mįslinga, nes autorius teigia, kad transcendencijos šifrų prasmę supratimą nulemia individuali savastis, bet savo ruožtu tai, kokia yra ta savastis, nulemia jos sąsaja su transcendencija.

Tiesa, dažnai vietoj „transcendencijos“ Jaspersas kaip sinonimą vartoja „Dievą“, matyt pasitikėdamas, kad jis nebus sutapatintas su krikščioniškosios ar kurios nors kitos religijos Dievu. Filosofas ne kartą teigia, jog „ryšys su Dievu sužimba kai žmogus daro šuolį iš savo vitalinio egzistavimo į savastį, t. y. kur laisvas nuo pasaulio, kartu jam atviras, kur jis pasauliui nebepavaldu, nes gyvena susijęs su Dievu, autentiškai. Dievas man egzistuoja tokiu mastu, kokiu aš pats egzistuoju autentiškai“; „tik atsiduodama Dievui, o ne pasauliui, savastis atranda save“ (Jaspersas 1989b: 83, 101–102); „mes tampame pačiais savimi dėka to, kad įsitikiname Dievu“ (Jaspers 1948: 124). Sekuliaria prasme šią transcendenciją galime suprasti kaip siekio išsilaisvinti iš gamtiniame ir kasdieniame žmogiškame pasaulyuose veikiančių determinuotumų orientyrą.

Kaip ryšio su transcendencija atvejį filosofas interpretuoja ir žmogaus santykį su autoritetu: „autoritetas yra transcendencija, kurią jis patyrė savo vidumi ir kuri kalba per jo savastį“ (Jaspers, 1971: 49). Tai, kokį autoritetą žmogus pasirenka, kokiomis mintimis pasitiki, priklauso ne vien nuo žmogaus, tai, pasak Jasperso, yra likimiška. Žinoma, re-

mimasis autoritetu nenaikina žmogaus laisvės jį savitai suprasti. Galiausiai autoriteto dėka tapęs pats savimi, žmogus

jį gali „peraugti“, o sykiu ir neatsisakyti gyvenimo eigoje jo individualią savastį formavusių pagrindų.

IŠVADOS

Formuluodami išvadas turime atsiminti, jog patys Jasperso kolegos jo idėjas vertino įvairiai. Hannah Arendt buvusį savo dėstytoją laikė reikšmingu *humanitas* idėjos gynėju (Arendt 1968: 73–74), pabrėžė, jog jam pirmajam pavyko paaiškinti komunikaciją „ne kaip „išreikiančią“ mintis ir todėl esančią antrine pačios minties atžvilgiu“ (Arendt 1968: 86), o kaip tai, be ko negali egzistuoti tiesa. Theodoras W. Adorno Jasperso kritikai skyrė nemažą savo knygos *Autentiškumo žargonas* puslapių (Adorno 1973: 22–23, 27–28, 46, 64, 69, 74–75). Tenka pripažinti, kad jo įsitikinime, jog Jaspersas yra vienas iš šio žargono ekspertų, yra daug tiesos. Raktinių Jasperso sąvokų neįmanoma apibrėžti, jos veikia lyg metaforos, paraginančios siekti nebūti vien standartizuotos visuomenės dalele. Bet šia prasme „autentiškumo žargoną“ galima vertinti kaip pa-

stangą sukurti atsvarą nepalyginamai galingesnėms „vienmatiškumą“ steigiančioms ir puoselėjančioms ideologijoms. Jasperso savasties analizė skatina nesitapatinti nei su individualiu vitališkumu, nei su socialiniais vaidmenimis ar kitais žmogų konstituojančiais dalykais, kurie šiuolaikinio subjekto apmąstymuose laikomi fundamentalesniais už jo konkretų buvimą. Filosofo nuomone, savimi žmogus tampa suvokdamas savo ištakas, savo ir kitų istoriškumą, įsiklausydamas į amžininkų balsą ir bent iš dalies tapdamas laisvas nuo stereotipiško pasaulio. Jasperso žmogiškosios savasties problematika nenustoja reikšmės mūsų laikais, o ryškiausiai tai liudija perfomansai ir kitos pastarojo meto sąveikos menų formos, kuriose ribinės situacijos, žmonių komunikacija, kasdienybę pertraukiančios paties savęs patirtys tampa esminėmis temomis.

Literatūra

- Adorno Theodoras W. 1973. *The Jargon of Authenticity*. Evanston: Northwestern University Press.
- Arendt Hannah. 1968. *Men in Dark Times*. New York: Harcourt, Brace & World, Inc.
- Girnius Juozas. 1991. Laisvė ir būtis: Karl Jasperso egzistencinė metafizika. Jaspers Karl, *Raštai*: 1–132, 509–511. Vilnius: Mintis.
- Jaspers Karl. 1948. *Der Philosophische Glaube*. München: R. Piper & Co.
- Jaspers Karl. 1960. On my Philosophy, (ed.) W. Kaufman. *Existentialism from Dostoyevsky to Sartre*: 131–158. New York: Meridian Books, Inc.
- Jaspers Karl. 1965. *The Origin and Goal of History*. New Haven, London: Yale University Press.
- Jaspersas Karlas. 1989a. *Filosofijos įvadas*. Vilnius: Mintis.
- Jaspersas Karlas. 1989b. Kaltės klausimas. *Gėrio kontūrai*: 261–280. Vilnius: Mintis.
- Jaspers Karl. 1970. *Philosophy*. Vol. 2. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Jaspers Karl. 1971. *Philosophy of Existence*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Jaspers Karl. 2010. *Man in the Modern Age*. Abingdon, New York: Routledge.

- Jaspers Karl. 2014. Truth, Freedom, and Peace. *Existenz: An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, Vol. 9, 2: 1–12.
- Repšys Jonas. 1972a. K. Jaspersas ir egzistencializmo socialinės bei teorinės prielaidos. *Problemos* 9: 85–95.
- Repšys Jonas. 1972b. Žmogaus koncepcija K. Jasperso filosofijoje. *Problemos* 10: 55–71.
- Repšys Jonas. 1974. K. Jaspersas ir egzistencialistinė filosofija. *Filosofijos istorijos chrestomatija. XIX ir XX amžių Vakarų Europos ir Amerikos filosofija*: 379–388. Vilnius: Mintis.
- Repšys Jonas, Gaidamavičienė Irena, Sodeika Tomas, Šliogeris Arvydas. 1981. *Egzistencijos filosofija: istorija ir dabartis*: 140–160. Vilnius: Mintis.
- Šliogeris Arvydas. 1985. *Žmogaus pasaulis ir egzistencinis mąstymas*. Vilnius: Mintis.
- Šliogeris Arvydas. 1989. Jasperso filosofija. Jaspersas K. *Filosofijos įvadas*: 5–22. Vilnius: Mintis.
- Vidauskytė Lina. 2018. Radijo-aktyvi filosofija: Walterio Benjamino ir Karlo Jasperso radijo pasakaitos. *Logos* 96: 50–61. <<https://doi.org/10.24101/logos.2018.46>> [žiūrėta 2019 05 02]
- Vidauskytė Lina. 2019. Mitas ir šifras. Postsekuliarybės implikacijos Karlo Jasperso ir Rudolfo Bultmanno mąstyme. *Logos* 98: 37–44. <<https://doi.org/10.24101/logos.2019.04>> [žiūrėta 2019 06 22]